

LEARNING THE NATIVE LANGUAGE BY THE BULGARIAN DIASPORA IN THE END OF THE 20TH AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Margarita Terzieva

University “Prof. Assen Zlatarov”- Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: The presentation emphasizes the revival of Bulgarian language and literature education in the Republic of Moldova from the 1980s to present. The problem has been traced back from a socio-political and educational point of view. Various methods of research have been applied: cultural and historical retrospection, factual analysis, historical and pedagogical reconstruction of events.

The subject of analysis is:

- the appearance of Bulgarian schools in topographical and chronological aspect;
- training of their own staff providing training for Bulgarian children in Moldova, Wallachia and Bulgaria;
- territorial separation and presence in per cents of the Bulgarian population in Moldova.

The current educational situation referring to mother tongue training on the territory of the Republic of Moldova is considered. An emphasis has been laid on the academic achievements, without neglecting some of the gaps and weaknesses. We welcome the emergence of a Bulgarian university, called upon to form a new community – „Moldavian citizens with Bulgarian identity and European mentality”.

The experience of „Prof. Dr. Assen Zlatarov” University in Burgas in preparation of students to work in the conditions of bilingualism and multilingualism has been shared. The leading role of the academic discipline “Methodology of Education in Bulgarian Language and Literature” has been taken into consideration in this respect, as well as that of the accompanying optional courses.

The collected factual material, its analysis and interpretation make it possible to formulate the following conclusions:

- Bulgarian education in Moldova is on the way up as far as elementary, secondary and university education are concerned, but it is falling behind in terms of introducing Bulgarian language into kindergartens in which descendants of ethnic Bulgarians are trained;
- The intersections between the local Bulgarian intellectuals and the governments of Bulgaria and Moldova are being looked for in order to solve all educational problems in favour of the Bulgarian diaspora.

Keywords: Bulgarian diaspora, native language, education

ИЗУЧАВАНЕТО НА РОДЕН ЕЗИК ОТ БЪЛГАРСКАТА ДИАСПОРА В КРАЯ НА 20 И НАЧАЛОТО НА 21 ВЕК

Маргарита Терзиева

Университет “Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас, България mater@abv.bg

Резюме: В изложението се акцентира върху възраждането на обучението по български език и литература в Република Молдова от 80-те години на миналия век до наши дни. Проблемът е проследен от обществено-политическа и образователна гледна точка. Приложени са различни методи на изследване: културно-историческа ретроспекция, анализ на фактология, историко-педагогическа реконструкция на събития.

Предмет на анализ са:

- появата на български училища в топографско-хронологичен аспект;
- подготовка на собствени кадри, които осигуряват обучение на българските деца в Молдова, Влашко и в България;
- териториално обособяване и процентно присъствие на българско население в Молдова.

Разгледана е съвременната образователна ситуация, свързана с обучението по роден език на територията на Република Молдова. Подчертани са постиженията в учебното дело, без да се омаловажават някои пропуски и слабости. Приемаме за върхово постижение появата на български университет, призван да формира нова общност – „молдовски граждани с българска идентичност и европейски манталитет”.

Споделен е опитът на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ в Бургас при подготовка на студенти за работа в условия на билингвизъм и полилингвизъм. Отчетена е водещата роля на академичната дисциплина „Методика на обучението по български език и литература“ в това отношение, както и тази на съпътстващи я избираеми дисциплини.

Събраният фактологичен материал, неговият анализ и интерпретация позволява да се формулират следните изводи:

- българското учебно дело в Молдова е във възход по отношение на началното, средното и университетското образование, но изостава по отношение въвеждането на български език в детските градини, в които се обучават потомци на етнически българи;

- търсят се пресечните точки между местната българска интелигенция и правителствата на България и Молдова, за да се решават всички образователни проблеми в полза на българската диаспора.

Ключови думи: българска диаспора, роден език, образование

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Сегашните българи в Молдова са потомци на преселници от 18-19 век, напуснали родината си в резултат на страха от репресии, упражнявани върху мирното българско население от воюващите по неговите земи две империи – руска и османска. Тяхното желание за оцеляване, за съхраняване на вярата и езика се осъществява в пределите на Княжество Молдова, но често новите им поселения се озовават за известен период в териториалното пространство на нови европейски държави.

От топографско-хронологична гледна точка национални училища, в които се изучава български език, има в няколко селища:

— 1859-1878 – българска гимназия в Болград, тогава в състава на Княжество Молдова, и училища в Комрат, Бановка, Кайракли, Хасанпога, Шикерли-Китай... ;

– последните десетилетия на 19 век – в Твърдица, Валя Пержей, Тараклия, Кортен;

– 1917- 20-те години – отново в същите селища от предишните периоди;

– 1924-1937 година – в Паркани, тогава в състава на Украйна. (Грек 1996: 434)

Съществува практика, която от позициите на днешния ден можем да окажем като печеливша стратегия: завършилите Болградското централно училище да работят като учители. Така освен бъдещи учени и държавници, които Княжество България получава – визираме интелектуални колоси, изследователи, лекари, общественици като Димитър Агура, Васил Василев, Анастасия Головина, Гавраил Занетов, Димитър Калинков, Александър Малинов, Георги Сгурев, Александър Теодоров-Балан - потомците на преселниците в Молдова се грижат за съхраняването на езика и традициите си дори в годините, когато няма българска държава или последната е твърде заета със своите вътрешни проблеми, за да ги подкрепи. На практика се оказва, че българската диаспора повече дава на независима България, отколкото получава от своята прародина.

Учители в български училища в Бесарабия, родени и получили образование по тези места, са:

– Бановка - Петър Минчев;

– Болград – централно училище, начално училище за момчета, начално общинско училище за момичета - Д. Андреев, Сава Беров, Георги Генов, Трифон Данаилов, Петър Евтушенко, Екатерина Жекова, Иван хаджи Иванов, Михаил Казанакли, Христо Камбуров, Стоян Найденов, Николай Николаев, Михаил Паничерски, Димитър Парушов, Георги Попов, Илия Филипов; Д. Христова;

— Вайсал - И. Королев;

– Вулканещ - Евтимий Кръстев;

– Галилещ - Васил Агура;

– Дермендере - Кирил Василиев;

– Еникьой - Николай Икономов, Т. Икономов;

– Ердекбурну - Д. Казанакли;

– Измаил - Иван Казанакли, Теодор Налбантов;

– Кайракли – Г. Куртев;

– Троянул Веки - Христо Михайлов;

– Хасанпога - П. Петрович;

– Шикерли-Китай – Иван Плакунов. (Сюпюр 1982: 215-217)

В български училища в Бесарабия и Влашко преподават Н. Бордеев и Васил Маринов. Учители в Княжество България стават: Васил Василев – преподавател във Военното училище в София, Петър Вулпе – във Варна, Иван Гошев – преподавател по немски език в София, Михаил Греков – в Сливен, Владимир Дякович... (Сюпюр 1982: 113-214)

Опитите на някои родолюбци от средата на миналия век с възрожденски плам да възстановят тази благородна традиция водят до репресии, които се отразяват както на личния им живот, така и на този на семействата им.

2. ОРИЕНТАЦИЯ КЪМ ПРЕУСТРОЙСТВО

В края на 20 век в резултат на разпадането на Съветския съюз и появата на нови независими държави се налага и изработване на нови политики към българската диаспора. По преброяване от 1989 година, става дума за над 88 000 души, които живеят в 70 населени места – големи градове, малки градове и села. Те са неравномерно разпределени в три региона: Кишинев и околностите, Приднестровието и в южните райони, в това число и в Гагаузия. Процентът на присъствието на българската диаспора също е разнообразен:

- в 16 населени места, предимно села, е 70 – 95 на сто;
- в 9 населени места – 50 – 70 на сто;
- в 23 населени места – от 20 до 50 на сто;
- в 19 населени места – до 20 на сто (за останалите няма точни данни). (Грек, 1996: 432)

Неуморната дейност на общественици и подкрепата на българската общност в Молдова в историографски аспект довеждат до следните резултати:

- през учебната 1986/87 година 688 ученика в седми клас започват да изучават факултативно родния си език; в следващите две години това става в осми и в девети клас;
- от септември 1989 година започва изучаването на български език в първи клас (Димитрова 2004: 77-80);
- през 1996 година се открива Средно общообразователно училище с усилено изучаване на български език в Кишинев. От 19 юни 1997 г. то носи името на Васил Левски. Днес Българският теоретичен лицей „Васил Левски“ работи по свой индивидуален учебен план, който предвижда изучаването на учебни дисциплини като български език и литература, родинознание, история на българския народ, култура и традиции на българите (Българският ... 2011);
- статистиката за периода 1997 – 2003 година показва увеличаването на броя на учебните заведения и числеността на учениците в тях, изучаващи български език:

Табл. 1 Брой на учениците, изучаващи български език, и на учебните заведения с преподаване на български език

Година	Брой ученици	Брой учебни заведения
1997	11 000	32
2003	77 725	34

Тук не са отчетени децата от шест детски градини, където в началото на века започва обучението по български език;

– през учебната 2001-2002 г. е въведен експериментално в няколко училища учебният предмет „История, култура и традиции на българския народ“; от следващата учебна 2002–2003 г. той присъства във всички училища в 1–9 клас с представително присъствие на ученици от българската диаспора. Целта му е да запознае учениците както с историята на България, така и с историята на бесарабските българи, тяхната култура и традиции (Демирева 2002; Миланов 2002);

– през 2004 година е създаден Тараклийският университет, който от 2009 година носи името на Григорий Цамблак. В него се обучават педагогически кадри за цяла Молдова, подготвени на преподават на български език. Появата му е високо оценена от академичната общност. Проф. Николай Русев, етнически българин, тогава ректор на Кишиневския университет, пише: „Именно в университета може да бъде възпитана българска интелигенция на диаспората. Тя е задължена да смени нас – развили се в условията на „социалистическия реализъм“ интелигенти от български произход, пръснати между други народности, откъснати от корените, с деформиран език, съзнание и дух. Съвременните университети са способни да правят градове и граждани. Тараклийският университет има високата мисия да положи основа на може би нова общност – молдовски граждани с българска идентичност и европейски манталитет“ (Стоянова 2005: 87-88).

Принципите, върху които се организира учебното дело по български език в Молдова, са същите, които са залегнали в българското образование: научност, достъпност, комплексност, комуникативност, изпреварващо развитие на устната реч спрямо писмената, изразителност и т.н.

3. СТЪПКИ НА УСПЕШНАТА ПРОМЯНА

Обучението по роден език на територията на Република Молдова в наши дни се реализира в следната образователна ситуация:

– в съответствие с учебния план на Министерството на просветата за 2016–2017 учебна година броят на часовете по предмета „Български език и литература“ е по 3 часа седмично. На практика той е два пъти по-малък от часовете в българското начално училище. При положение, че училището е единственото място,

където подрастващите имат достъп до книжовния български език, молдовските българи са ошетени в образователно отношение;

– учебниците за ученици от етнически малцинства в Молдова първоначално се издават от научни колективи от България под егидата на българското Министерство на образованието и науката. Те обаче се разминават с адресата си, особено в началното училище, и се налага местните учители да ги адаптират за целите на обучението. Взето е решение местните педагози да създават собствени учебници, които да удовлетворяват образователните потребности на учениците, принадлежащи към българската диаспора. В тях, особено в учебниците по литература, присъстват имената на творци, представители на българските малцинства от Молдова и Украйна, които създават своите произведения на български език – Нико Стоянов⁹⁷, Петър Бурлак – Вълканов⁹⁸, Михаил Бъчваров⁹⁹, Георги Барбаров¹⁰⁰, Владимир Калоянов¹⁰¹, Тодор Стоянов¹⁰², Тая Танасова-Тодорова¹⁰³, Димитър Боримечков¹⁰⁴ (Налбантова: 2014);

– през 2016 година в рамките на Националната програма „Роден език и култура зад граница“, спонсирана от Министерството на образованието и науката на Република България, са разработени и издадени методически помагала по Български език и литература за лиците в съответствие с курикулумите на Министерството на просветата на Република Молдова, отчитащи особеностите на езиковата среда и етносоциокултурния контекст на бесарабските българи. (Кара: 2017, Димитрова: 2017)

– една възрожденска традиция, която обхваща ученици и представители на други възрастови групи, е изучаването на български език в условията на неделно училище. Тук се подпомага подготовката на младите хора, които желаят да кандидатстват в български университети.

Нереализиран остава стремежът обучението по български език на всички деца от диаспората да започне още в предучилищна възраст. Вярваме, че в близко време и той ще намери своето най-сполучливо разрешение.

Във връзка с гореописаната образователна ситуация в Молдова, както и промените в образователния контингент като цяло, се налага българското образование да предприеме адекватни мерки. Тъй като се командирова български учители зад граница, а в България вече често се налага учителите по български език и литература да работят в условия на билингвизъм и полилингвизъм, се забелязват някои промени на ниво университетско образование, които целят адекватна реакция на бъдещите учители спрямо новите образователни условия. Ще се позовем на примера на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ в Бургас. В града и региона има много деца на чуждестранни граждани, както и цели селища, в които доминират етноси с друг майчин език. Студентите, които се подготвят за начални учители, слушат в рамките на академичната дисциплина „Методика на обучението по български език и литература“ или в избираеми дисциплини лекционни модули в следните направления:

- билингвално/полилингвално обучение и проектите му в обучението по литература;
- интерактивни методи при работа с фолклорни и литературни творби в условия на билингвизъм;
- специфика при възприемане на образа на „другия“ в литературното и образователното пространство;
- особености на литературното обучение в условия на билингвизъм при работа с различни възрасти;
- български поети и писатели – представители на етническите малцинства в България;

⁹⁷ Роден на 9.01.1947 г. в с. Нова Ивановка, Арцизски район, Украйна. Живее и работи в Кишинев, Молдова. Член е на Съюза на журналистите на Молдова; на Съюза на писателите на Русия и на Съюза на българските писатели. Заслужил деец на изкуствата на Молдова. .

⁹⁸ Петър Бурлак-Вълканов (1939 - 2005) е роден в с. Бабата (сега с. Островное), Арцизски район, Одеска обл., Украйна. Живял е в гр. Кишинев. Автор на редица стихосбирки. Носител на орден „Мадарски конник“ II степен за големия му принос в популяризирането на българската култура в Молдова и Украйна.

⁹⁹ Михаил Бъчваров-Бондар (1946 - 2017) - поет и преводач, автор на документални филми.

¹⁰⁰ Роден през 1955 г. в с. Кортен, Молдова. Завършва журналистика в Кишиневския държавен университет. Поет, автор на редица стихосбирки. Редактор на българско предаване „Мегдан“ в Молдова.

¹⁰¹ Потомък на таврийски българи, роден през 1954 г. в с. Вайсал (Лозоватка), Украйна. Завършила аспирантура в Института по история на БАН. Автор на стихосбирки, съставител на христоматии, преводач.

¹⁰² Роден през 1957 г. в с. Исерлия (Волное), Украйна. Завършил е английска филология в Кишинев. Член на Съюза на писателите на Молдова и на Съюза на независимите български писатели. Поет, автор на стихосбирки.

¹⁰³ Родена през 1963 г. в с. Валя Пержей, Молдова. Завършва журналистика в Кишиневския университет. От 90-те години на миналия век живее в България. Поетеса, авторка на стихосбирки.

¹⁰⁴ Роден през 1949 г. в гр. Тараклия, Молдова. Завършва журналистика в Кишиневския държавен университет. Поет, журналист, редактор. Награден с паметен медал „Иван Вазов“ от Държавната агенция за българите в чужбина. (Празничен календар 2013)

– български поети и писатели – представители на българската диаспора.

Така студентите се подготвят за образователните предизвикателства, които ще срещнат в педагогическата си практика в началното училище. Четенето и особено четенето с разбиране като процес, който реализират, ще се обогати и доразвие с множество допълнителни социокултурни компоненти.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Българското учебно дело в Молдова преживява своя разцвет през последните десетилетия на миналия и първите десетилетия на новия век. Това се държи на редица фактори:

- новата геополитическа стратегия на сегашните европейски страни, в това число и Република Молдова;
- опитите на България да компенсират предишното negliжиране на проблемите на българската диаспора с активна морална и материална подкрепа ;
- водещата роля на пробългарски настроената местна интелигенция, която е активен участник в отстояването на идеята за обучение на роден език, за български училища, за преподаване на повече предмети на български език във всички класове, за написване и издаване на учебна и художествена литература, за съхраняване на националната идентичност чрез съхраняване на народността бит и традиции.

ЛИТЕРАТУРА

Българският лицей в Кишинев. (2011) Шумен: Добри Войков.

Грек, И. (1996) *Проблеми на национално-културното развитие на българите в Молдова. Българите в Северното причерноморие. Изследвания и материали*, т.5, 431-441

Делибалтова М. (2017) Родноезиковото обучение в Тараклийски район – проблеми и перспективи. *Преподаване на българския език в Република Молдова: опит и перспективи*, с.42-46.

Демирева, К. (2002) Обучението по български език и литература в Молдова. *Български език и литература*, 1, 29-36.

Димитрова, И. (2004) Исторически преглед на въвеждането на преподаване на роден (български) език в Република Молдова. *Начално образование*, 2, 77-80.

Димитрова, Н. (2017) Обучението по български език в Република Молдова на съвременния етап: достижения и проблеми. *Преподаване на българския език в Република Молдова: опит и перспективи*, 15-27.

Кара, Н. (2017) Учебници по български език в Република Молдова: етапи, подходи. *Преподаване на българския език в Република Молдова: опит и перспективи*, с. 32-35.

Миланов, Е. (2002) Просветното дело сред българските общности зад граница в периода 1990-2002 година. *Български език и литература*, 1, 3-14.

Налбантова, Е. (2014) *Подстъпи към съвременната българска поезия от Бесарабия и Таврия*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.

Празничен календар. (2013) Българска литература за деца и юноши на автори от Молдова и Украйна. Сборник. Габрово: Екс-прес.

Разградская О. (2017) Формиране на емоционална компетентност чрез обучението по българска литература в мултикултурна среда. *Преподаване на българския език в Република Молдова: опит и перспективи*, с. 71-75.

Стоянова, В. (2005) *Българи от България, Македония, Албания, Сърбия и Молдова*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Сюпюр, Е. (1982) *Българската емигрантска интелигенция в Румъния през 19 век*. София: БАН.

Червенков, Н. (2017) Обучение на български език в Република Молдова: исторически предпоставки. *Преподаване на българския език в Република Молдова: опит и перспективи*, с. 7-14.